

SNOVI MOGUĆI I U STVARNOSTI

U sjećanje na Teu Vigato

UDK: 929 Vigato, T.*

792

DOI: 10.15291/csi.4623

Svako putovanje s Tobom bilo je svojevrsno učenje, avantura i istraživanje koje je počelo još kod kuće. Mogla si razgovarati sa svima u svijetu, služeći se jezikom, rukama, gestama i mimikom, sa ženama u džamijama Irana, djecom Sirije, vojnicima na ulazu u Alepsku citadelu, ljudima u Sibiru, glumcima na krovu muzeja u Teheranu. Posvuda si širila pozitivnu energiju... Fizičari kažu da nema ni pozitivne ni negativne energije, ali šta oni znaju o duhu čovjeka...

Tea je bila moja prijateljica i suputnica na dalekim putovanjima, snažnog i hrabrog duha u krhkom tijelu.

Kada su me zamolili da napišem tekst o dragoj kolegici, prijateljici i suputnici na brojnim putovanjima po dalekim destinacijama, nedavno preminuloj Teodori Tei Vigato – profesoricu na Sveučilištu u Zadru, jednoj od najcjenjenijih teoretičarki i praktičarki kazališta lutaka u Hrvatskoj – o našim zajedničkim putovanjima i prvenstveno o njoj kao iznimnoj osobi, koja je život posvetila jednoj neobičnoj strasti, nisam znala kako započeti.

Možda je najbolje kroz sjećanja i razgovor. Od neobaveznog čavrljanja na hodniku zgrade Starog kampusa do odluke da ćemo same otići na neko putovanje nije prošlo mnogo vremena i mi smo se našle u Meksiku, na prvom od naših brojnih putovanja.

Nismo bile putnice uobičajenih utabanih turističkih tura i nismo putovale u grupi. Što je određište bilo manje razvikano, nama je bilo privlačnije. Do Madrida, Sicilije ili Azurne obale možemo doći i u kolicima s 89 godina, ali putovati na sjever Rusije, na temperaturama debelo ispod nule, baš i ne.

NA POLARNIM TEMPERATURAMA POLUOTOKA KOLA

Čto Vi budete djelat u Murmansku? pitala te djelatnica na *checkingu* aerodroma Šeremetjevo jednog hladnog popodneva u veljači 2018. godine. „I šta si joj rekla?” „A, ništa, šta da joj kažem?” Samo si se nasmijala i slegnula ramenima. Te smo godine odlučile vidjeti polarnu svjetlost na poluotoku Kola u Rusiji. Bojala sam se da nećeš pristati na ovo ledeno putovanje u potrazi za polarnom svjetlošću, s obzirom na tvoj artritis. A ti si ushićeno uzviknula: „Super, idemo!”

Poput razigranog djeteta pristala si na svako naše putovanje, radovala se planiranju i pisanju „Pametne knjige”, u kojoj su bile sakupljene sve povijesne, geografske, kulturološke činjenice i podaci o područjima na koja smo odlazile. Bile su tu i bilješke o književnosti, poeziji, hrani, pićima, suvenirima pojedinih zemalja. Obilazila si trgovine sportskom opremom i svako malo priopćila bi što si kupila. S oduševljenjem su kupljene i šarena plava zimska jakna i crvena kapa, flisevi i termo hlače. Sjećaš se kako smo jurile *snowmobilom* kroz rusku tajgu i barem tri puta padale u snijeg. Ma nećemo više, dosta je padanja. A onda smo završile na saonicama koje su kroz ledenu

Među ledenim skulpturama u Kirovsku (poluotok Kola), veljača 2018.

pustopoljinu poluotoka Kola u suton vukli haskiji. Doduše, polarnu svjetlost nismo vidjele, ali smo upoznale Sergeja, golemog bradatog mladog čovjeka koji je napustio Sankt-Peterburg i s obitelji se povukao u tajgu. Sagradio je i mali hotel, nabavio stado sobova i haskija i odlučio slušati šapat zvijezda zajedno sa svojim turistima u gustoj borovoj šumi.

Nije ti ništa bilo teško, ni hodati snijegom zametenim Murmanskom, dok nas je šibao sjeverni vjetar, kao što si gotovo na +50 °C usred ljeta razgledavala drevni zigrat u Susi u Iranu.

LEKCIJE U POVIJESNOM IRANU

Koja je to bila ideja putovati u Iran u kolovožu! Test izdržljivosti koji si položila s izvrsnim! Znala si često reći da je to bilo najbolje putovanje. Iran, zemlja uljudnih kulturnih ljudi, spremnih pomoći svugdje i svakomu. Nas dvije i naš vodič Hamid prokrstarili smo cijeli zapadni i južni Iran po najvećim vrućinama te 2018. Šećući Teheranom završile smo u muzeju moderne umjetnosti na čijem smo krovu ispijale čaj i kao čudom završile na nekoj modernoj predstavi. Poduka broj 1: objasnila si mi značenje pokreta, njihovu važnost, kolektivnu igru i važnost vike. Sjećaš se kada smo u Yazdu boravile u gradskom hotelu, onih mladića koji su uspaničeno čistili dvorište, prali fontanu, zalijevali cvijeće, a ti si ih poput mame bodrila i svako malo uzviknula: „Ma bravo!” Tada smo prvi puta zaključile da moć ne dolazi iz otkrivene ili pokrivene glave žene nego njezina položaja i stava. Drugo su jutro ovi mladići u stavu „Slušam!” skrušeno kimali glavom dvjema damama u crnim maramama i tamnim odijelima koje su sumnjičavo pregledavale jesu li dečki sve odradili kako treba.

U Iranu sam usvojila i lekciju broj 2: Ne treba loviti zalaske sunca ni sve atrakcije za koje misliš da su važne. Sjedni, umiri se i svijet će doći tebi. I dok sam ja poput štrebera jurila vidjeti što više spomenika, nekropola, ostataka dvoraca, palače, ti si sjedila u hladu i razgovarala s lokalnim ljudima. Kako? Malo engleski, malo pokretima ruku, izrazima lica poput tvojih lutaka. Zahvaljujući Tebi ljudi su nas pozivali u svoje domove, otvarali vrata svojih dnevnih boravaka i nudili nas kavom, čajem i ručkom. Tko se osim tebe mogao odlučiti da, poput domaćih žena, pokrivene čadorom legnemo na pod džamije i odrijemamo. A dobile smo poput Iranki i nas dvije lagani udarac metlom po leđima jedne od čuvarica.

LUTKARSKA KAZALIŠTA MYANMARA, VIJETNAMA I TAJLANDA

Počela je korona, ali odlučno si rekla: „Kako smo dogovorile, idemo u Myanmar!” I otišle smo. I dok je Europom vladala panika, dezinficiralo se sve, od vode do zraka i tla, kupovale maske i gušilo se pod platnenim, plastičnim FFP2 i inim drugim maskama, uživale smo u slobodi tropa, nesputano udišući čisti, topli zrak prepun mirisa sandalovine, jasmina papra i čilija. Dok sam ja hvatala najbolje kutove za slikanje, ti si opet ćakulala sa ženama iz plemena Padaung koje nose teške kolutove oko vrata izdužujući ga sa svakim novim kolutom.

Nisi se bojala hodati bosa po myanmarskim hramovima, ni sjediti na metalnim stepenicama, prljavim od zalijepljenog znoja stotine tisuća hodočasnika i družiti se s majmunima koji su nas zadirkivali. Cijelu si novelu ispričala: „Ma zamisli, on meni hoće aparat uzeti, a ja ne dam! I gledamo se tako, tko će prije popustiti, a ljuti se, kriči. E, ne dam ti!” Vozeći se brodom na Iravadiju do pagoda u Mingunu, namazale smo lice tanakom, smrvljenom korom stabla pomiješanom s vodom, poput lokalnih žena.

U dvorištu Sula pagode u Yangonu (Myanmar) udarcem u zvono Tea je podsjetila „duhove” da čine dobra djela, veljača 2020.

Sada smo zaštićene od opeklina, a usput ćemo imati i glatku kožu. I opet su ti se starije gospođe nasmijale i podigle palac u znak odobravanja.

Sjećaš li se kako si me poučavala razlici u lutkarskom kazalištu Myanmara, Vijetnama i Tajlanda. Meni je sve to bilo isto, znala sam samo površno o kazalištu sjena u Tajlandu, a ti si mi u gledalištu lokalnog kazališta u Baganu tumačila značenje pojedinih lutaka. Ovo je Čarobnjak, to je jedan od najvažnijih likova, pokazala si na poveću lutku odjevenu u crveni kostim obrubljen zlatom s crvenom kapom i razdijeljenom crnom bradom. Čarobnjak je pod vještim prstima sredovječnog bosonogog, u suknju obučenog lutkara skakutao i vrtio se po pozornici. Bili su tu još i prinčevi, kralj, njegovi ministri, princeza, lutke slonova i tigra, konja i garude, i tko bi sve to popamtiio. Znam samo da je predstava trajala dugo, a ti si me utješila: „Predstave traju i po nekoliko dana!”

U SIRIJI KAO KOD KUĆE

Tko bi išao u Siriju, razorenu, ranjenu, tužnu, nakon svih zločina koji su je zadesili. Pa naravno da ćemo ići. I opet putujemo sirijskim pustinjama, nas dvije i naš vodič koji je, kako se to kasnije pokazalo, bio najveća opasnost na tom putu. Dr. Hana jurio

Sjećanje na Siriju, u dvorištu hotela u Damasku, s agentom Issom, kolovoz 2022.

Nijemi razgovor dviju gospođa na putu iz Homsa (Sirija), kolovoz 2022.

je sirijskim cestama pretječući kolone vojnih vozila, svađajući se gotovo na svakom *check-pointu* s vojnicima. Prava avantura! Od slijetanja u Beirutu kasno noću, vožnje do Damaska u koji smo stigli u gluho doba jutra i gdje nas je u hotelu dočekala kava i čaj i kolačići od datulja i sezama. Osjećala si bol i patnju tih ljudi i u tvojim očima se moglo vidjeti tuga i razočaranje. „Je li ti žao što smo došle ovdje? Neee, volim da smo ovdje, ali sam tužna zbog tolikog zla i mržnje koja prožima ljudsku dušu”. Ali čovjek je neuništiv, njegov poriv za održanje jači je od svakog zla. I to si prepoznala družeći se s vojnicima na ulazu u alepsku citadelu dok sam ja opet lutala ulicama i palačama citadele.

I u razgovoru s putnicima koji su se poput nas zaustavili pored glinene peći u kojoj je starija žena pekla *naan*, baš kao i zajednički preci prije 5000 godina. Osjetila si taj neuništivi duh sjedeći na zidiću u selu podno utvrde Qalaat al-Hosn i pričajući i smijući se s djecom koja su se znatiželjno pitala: „Što ove dvije sredovječne žene rade u našem selu?” Osjetila si to i slikajući mladu Sirijku koja te je sjetno pogledala i podigla dva prsta pobjede. I u razgovoru s monahinjama u kršćanskoj Maalaouli slušajući molitvu na drevnom aramejskom jeziku. Tišina u automobilu pratila nas je ulazeći u Palmyru, biser pustinje, kroz prazne ulice, pored razrušenih kuća kroz čije je prozore i vrata strujao vrući pustinjski zrak.

U donekle nerazrušenom kazalištu objašnjavala si mi rimsko kazalište i njegove dijelove: proscenij, orkestar, prednju scenu i razlike u odnosu na grčko kazalište. Zvuk tišine pratio nas je dok smo hodale kroz ulice nekada čarobnog grada. Mržnja ga je pokušala uništiti, ali i ovdje su ljudi jači od najjačeg zla. Sjetila sam se prije nekoliko dana kada su izraelski avioni napali Palmyru Tebe i tvoje vjere u povratak. Pogledaj! Vratili su se ljudi. Bila si prepuna divljenja prema jednom starijem bračnom paru koji se vratio u svoj dom u gradu. Plastikom su zatvorili prozore, a deku su zakucali umjesto vrata. Usred ljetne žege, nijemo su sjedili na plastičnim bijelim stolcima ispred kuće i gledali dvije „ludače” koje šeću Palmyrom. Mahnula si im i oni su ti odgovorili. Taj pozitivan pozdrav rukom i osmjesi na vašim licima bili su jači od sve tuge koja je paralala zrak. Taj ideal dobrote i boljeg sutra samo te jednom pokolebao.

NEMA KAFIĆA DO ZIDIĆA

U razgovoru s ortodoksnim monahom u Al-Mishtayi u Dolini kršćana, rekle smo onu uobičajeno glupu i otrcanu rečenicu: „Bit će bolje”. Kao da ništa bolje i pametnije nismo mogle osmisliti. Monah se osmjehnuo i, prisjećam se danas, izrekao sudbinsku rečenicu: „Nikada više neće biti bolje!” Zanimemile smo, i doista i danas nije ništa bolje.

Nema kafića do zidića! Zidići su bili zaštitni znak naših avantura. Gdje god bile,

morale smo barem nakratko sjesti i predahnuti na zidiću. A i popiti kavu, ako je bilo moguće. Sjedile smo na zidiću restorana u Homsu ispijajući sok od nara (i ja kavu) slušajući stoljetne zvukove norie koja je prenosila vodu na udaljena polja. Sjedeći na zidiću u Al-Mishtayi pored ortodoksnog manastira Sv. Đorđa, prišle su nam Sirijke koje su došle na obred krštenja. „Dođite i vi!” Ne samo da smo išle već smo i dobile svijeće koju nam je svećenik upalio. Nosile smo ih sa sobom i na put u Palmyru i kasnije u Damask gdje smo ih ostavile u hotelskoj sobi. Zidić je bio naš i u Susi, u Iranu gdje smo pile najfiniju kavu i jele iranski barbari kruh kojim nas je ponudio vlasnik obližnje pekare. S punom vrećicom kruha krenule smo k jugu Irana, zavaljene u sjedala i u uživajući u okusima maka, crnog kima i sezama.

Uz opojan miris čempresa i zvuk ptica na zidiću u Maybodu cjenkala si se s prodavačem šafrana. Baš se znaš cjenkati. Nisam Ti stigla reći da i mene naučiš! Sa zidića ispred Umajidske džamije u Damasku gledale smo vrevu ljudi na obližnjoj tržnici, rukama objašnjavale gospođama koje su sjedile pored nas odakle smo došle i da želimo njihovoj zemlji sreću. Očiju koje su se smijale, mlada žena pozvala nas je da se fotografiramo pored nje i njezina supruga u dodiru Istoka i Zapada, nikaba i suknje. Zidić u Chitzen Itzi bio je modna pista za naše isprobavanje šešira. Onaj pravi veliki sombrero donijela si u Zadar. Sa zidića uz muzej revolucije u Mexico Cityju promatrala smo vrevu života u kasnim noćnim satima.

HELOU, PREDSEDNIČE, MI SMO IZ HRVATSKE!

Na zidiću u Mexico Cityu, u dvorištu kuće Fride Kahlo, razmjenjivale smo mišljenje o njoj i Diegu Riveri, energiji njihovih slika i murala, suprotnostima koje su se kosile sa svim pravilima i strašću koja ih je povezala. Imam li danas nekoga s kime ću na putovanjima pričati o slikarstvu, umjetnosti, pa i o politici, tko će poštivati i uvažavati različitost stavova?

Svako putovanje s Tobom bilo je svojevrсно učenje, avantura i istraživanje koje je počelo još kod kuće. Mogla si razgovarati sa svima, sa ženama u džamijama Irana, djecom Sirije, vojnicima na ulazu u Alepsku citadelu, glumcima na krovu muzeja u Teheranu. Posvuda si širila pozitivnu energiju (fizičari kažu da nema ni pozitivne ni negativne energije, ali šta oni znaju o duhu čovjeka).

Sjećáš li se kako smo poput „šašave” djece glumile kipove faraona u Luxoru i aztečke bogove s maskama u Meksiku? I sada se sjetim kako smo mahale i pozdravljale našeg predsjednika Milanovića u Dolini kraljeva u Egiptu: „Helou, predsjedniče! Mi smo iz Hrvatske!” Ajme, kako smo ga izblesikale, jadan uspio je izgovoriti samo:

„Sretno!” Dvije lude na hrvatskom viču za njim; užas! A mi smo se, ponosne, grupi američkih turista pohvalile svojim predsjednikom. „This is your president? Yes!! Croatian”. A onda tuš: jedna je Amerikanka objašnjavala drugoj da je to Korejski predsjednik! Aaaa...

Zamalo smo se polomile na ulici Damaska zagledajući se u božanstveno lijepog policajca na motoru; pravi Alan Delon u mladosti. I danima smo se sjetno zagledavale u daljinu. Da smo barem 30, 40 godina mlađe. A onda nas je dr. Hana vratio u stvarnost. Skrenuo je na stajalište autobusa i taksista i nije znao kako dalje. Taksisti su trubili, ljudi su mu vikali da se makne, čak je došao i policajac, ali ne Delon, a on nam je objasnio da mu se taksisti ne žele maknuti i da su zakrčili cestu. Morat će se vratiti! „*Of course*”, ozbiljno si mu odgovorila i sakrila glavu u ruke grcajući u tišini od smijeha.

JEDNOSTAVNA, ZAIGRANA, NASMIJANA, GENIJALNA TEA

Nedostajati će mi tvoja navlaka za putnu torbu s Mondrianovom *Kompozicijom s crvenim, plavim i žutim*, i sivomaslinasti platneno-slamnati šeširić koji se mogao sklopiti i spremiti u torbu. To su bili tvoji zaštitni znakovi na svim našim putovanjima. I naravno tvoja Silba koju si nosila u sebi i pričala o svojim šetnjama uz more, o starim kamenim kućama s dvorom, o posebnosti otoka i ljudi koji tamo žive. Nisam susrela nikoga tko je mogao punog srca pričati o svojem mjestu kao što si ti pričala o Silbi.

Kroz tvoje priče upoznala sam sve divne ljude zadarskog kazališta lutaka. Sa strašću umjetnika pričala si o njihovim idejama i režijama. Nedostaju mi naše rasprave o kulturi, kazalištu, planovima koje smo iskovale putujući iz Luxora k Asuanu. Zahvaljujući tebi napisala sam i rad u kojemu sam povezala geografiju i filozofiju. Nisam baš sigurna koliko su me kolege razumjeli kada sam prezentirala rad. Ali nije ni bitno. Mi smo u jednoj drugoj dimenziji.

Ove smo godine trebale provesti Božić i Novu godinu u Pakistanu, ali nećemo. Ma, ozdravit ću ja do studenog, vidjet ćeš, rekla si mi u bolničkoj sobi na odjelu onkologije u Zadru. Ti si znala, a ja nisam vjerovala da više nikada nećemo putovati pustinjama, i ploviti rijekama, sjediti na zidicima širom svijeta i promatrati vrijeme koje prolazi.

Otišla sam u Afganistan, s jednom grupom „avanturista”. Koje potraćeno vrijeme, koja praznina duha.

U nekrologu svojem prijatelju Dmitriju Prigovu, ruskom konceptualnom piscu, Lav Rubinstein je napisao: Jedino o čemu treba brinuti pjesnik, i čovjek općenito, je to „da si ne pokvari nekrolog, da ne postavi u neugodan položaj one koji će mu ga po prijateljskoj ili profesionalnoj dužnosti napisati”. Draga Tea, ne pišem nekrolog, već odajem počast jednom divnom druženju, poklon jednom bogatom životu u koji sam nakratko ušla.

Gledala sam prijenos nagrada hrvatskog glumišta i u jednom dijelu sjetili su se glumaca, režisera, kazališnih radnika koji su otišli ove godine. I pročitam pored tvoje fotografije: Teodora Vigato. Doista, otišla si, ali na najdulje i najmisterioznije putovanje, u beskonačnost svemira.

Tea je bila moja prijateljica i suputnica na dalekim putovanjima, snažnog i hrabrog duha u krhkom tijelu.

Fali mi Tea, jednostavna, zaigrana, nasmijana, genijalna Tea, veliki čovjek u svijetu samodopadnih ambicioznih poluintelektualaca i narcisoidnih kvaziznanstvenika.

Željka Šiljković